

Федосов В.М.,

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри фінансів
ДВНЗ “Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана”

АКТУАЛЬНЕ НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Нещодавно багатий арсенал наукової літератури з проблем теорії і практики фінансів поповнився монографією¹, яку є всі підстави розглядати як оригінальне наукове видання. Така її оцінка зумовлена, зокрема, тим, що в книзі в єдиному науковому контексті, за чітко продуманим, достатньо мотивованим і методологічно оформленим авторським задумом розглядаються проблеми розвитку фінансів домогосподарств — найменш вивченого сектору національної економіки. Оскільки в Україні подібні дослідження практично відсутні, а термін “фінанси домогосподарств” у наукових працях зустрічається не дуже часто, рецензована книга є своєчасною, актуальною і потрібною для вітчизняної фінансової науки.

Так, автор, використовуючи основні категорії діалектики та базові методологічні прийоми, методи і принципи наукового пізнання, здійснила ґрунтовне дослідження фінансів домогосподарств і виокремила основні вектори їх розвитку на перспективу.

Особливість монографії полягає в системному підході до розкриття теоретичних і практичних аспектів досліджуваної проблеми, а також доведенні методологічних узагальнень, вивчення явищ і процесів до їх логічного завершення — обґрунтування авторських висновків і розробки конкретних пропозицій щодо вдосконалення фінансових відносин домашніх господарств з іншими суб'єктами економічної діяльності (державою, підприємствами, інституціями фінансового ринку тощо).

Цілком виваженою є структура монографії, логічно витриманою можна вважати послідовність висвітлення питань, що дозволило максимально розкрити зміст проблеми, дослідити її теоретичні й практичні аспекти, зробити відповідні висновки, котрі, безумовно, заслуговують на увагу як учених-теоретиків, так і фінансистів-практиків. Так, автор абсолютно правомірно починає розглядати проблему з розкриття концептуальних основ фінансів домогосподарств, визначивши передусім методологічні підходи до проведення наукового дослідження. Це

¹ Кізима Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: Моногр. — К.: Знання, 2010. — 431 с.

дало змогу обґрунтувати теоретичні засади фінансів домогосподарств з позиції їх сутності, змісту, явища і форми, а також виокремити основні протиріччя, які мають місце у даній сфері (підрозділ 1.3). Відтак, сформульоване автором визначення фінансів домогосподарств як “сукупності економічних відносин, матеріалізованих у грошових потоках, у які вступають домашні господарства з приводу формування, розподілу і використання фондів грошових коштів з метою відтворення та розвитку людського капіталу та задоволення потреб своїх членів”² є певною мірою новаторським і свідчить про намагання поєднати теоретичний і прагматичний підходи до обґрунтування сутності досліджуваного поняття.

Аналізуючи специфіку внутрішніх і зовнішніх фінансових відносин домогосподарств в Україні, дослідниця особливу увагу приділила характеристичі основних моделей і стратегій їх фінансової поведінки, обґрунтувала вагомий вплив рівня фінансової освіченості населення на цей процес. Така позиція автора — не просто погляд на проблему, а одна з визначальних методологічних підвалин книги. Не обмежуючись лише констатацією проблеми, Кізима Т.О. виділила окремий підрозділ, який стосується цих важливих питань. Не заперечуючи важливої ролі держави у формуванні добробуту населення (яку остання реалізує передусім з допомогою механізмів оподаткування, соціальних трансфертів, регуляторної політики тощо), автор водночас наголошує на необхідності самоорганізації та активної участі членів домашніх господарств у формуванні активних стратегій своєї фінансової поведінки. З огляду на те, що у вітчизняній фінансовій науці подібні аспекти майже не висвітлюються, ця частина дослідження є досить вираженою.

На основі опрацювання численних наукових доробків вітчизняних і зарубіжних учених, а також великого масиву статистичної інформації автор розглядає економічну сутність (підрозділ 2.1) і аналізує основні джерела доходів домашніх господарств в Україні (підрозділи 2.2—2.5), вивчає напрями використання цих доходів (підрозділи 3.1, 3.2) і досліджує мотиви, види та форми заощаджень населення як важливого джерела інвестиційних ресурсів (підрозділ 3.3). Імпонує те, що ґрунтовна і конструктивна критика окремих теоретичних підходів щодо базових понять супроводжується розгорнутим авторським баченням проблеми.

Значну увагу приділено актуальним питанням оподаткування населення в Україні. Причому автор не лише аналізує проблеми оподаткування доходів фізичних осіб, а й досліджує такий важливий аспект, як визначення рівня податкового навантаження на вітчизняні домогосподарства, і пропонує здійснювати поступовий перехід від індивідуального оподаткування доходів громадян до оподаткування доходів сім’ї (домашнього господарства), як це має місце у розвинутих країнах світу.

У заключному розділі монографії справедливо наголошується не лише на доцільності, а й на необхідності управління фінансами домашніх господарств у сучасних економічних умовах. Адже від уміння формувати достатній обсяг доходів

² Кізима Т.О. Зазнач. праця. — С. 97.

і здатності розумно ними розпоряджатися залежать і особистий добробут кожного громадянина, і фінансова стійкість домашнього господарства, і зростання його фінансового потенціалу.

Особливий наголос зроблено на необхідності підвищення ролі особистого фінансового планування з метою ефективного управління фінансами, а також контролю за виконанням сімейного бюджету в умовах економічної нестабільності. Порушена автором проблема особистого банкрутства, яка гостро виявила себе в період фінансової кризи, безумовно, потребує пильної уваги і вжиття термінових заходів щодо “встановлення і законодавчого оформлення інституту особистого банкрутства в Україні з тим, щоб унормувати фінансово-майнові відносини громадян з іншими суб’єктами економічної системи і захистити всіх учасників таких відносин від імовірних негативних наслідків при здійсненні ними фінансово-господарської діяльності”³.

Важливими елементами управлінських дій, на думку автора, є прийняття членами домашнього господарства ефективних фінансових рішень та їх максимальна реалізація в умовах економічних ризиків (підрозділ 4.2). У цьому зв’язку на увагу заслуговує авторське трактування економічного ризику домашнього господарства як “ймовірності виникнення ситуації, за якої відбувається зменшення загального добробуту домогосподарства та зниження життєвого рівня його членів через можливу небезпеку втрат, що зумовлена специфікою фінансових відносин домашнього господарства, пов’язаних із формуванням його доходів та здійсненням певних витрат”⁴. Всебічно охарактеризовано внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на рівень економічного ризику домашніх господарств.

Значний інтерес викликає зміст підрозділу 4.3, у якому досліджуються проблеми формування фінансового потенціалу домогосподарств і вплив людського капіталу на цей процес. У широкому розумінні автор трактує його як “здатність його членів самостійно формувати свої доходи і в повному обсязі здійснювати необхідні витрати та формувати заощадження”⁵ або як “сукупність фінансових можливостей домашнього господарства, які максимально дохідно можуть бути реалізовані в процесі забезпечення матеріальних та духовних потреб його членів”⁶. Безумовно, така постановка проблеми, яку можна або сприймати, або вважати дискусійною, виокремлює важливу рису автора монографії — уміння оцінювати фінансові явища і процеси по-новаторськи і нетрадиційно.

У цілому рецензована монографія є оригінальним дослідженням з точки зору постановки проблеми, наукової новизни та методологічних підходів до її розкриття. Незважаючи на солідний обсяг, вона читається легко і не залишає вдумливого

³ Кізима Т.О. Зазнач. праця. — С. 357, 358.

⁴ Там само. — С. 372.

⁵ Там само. — С. 378, 379.

⁶ Там само. — С. 379.

читача байдужим до окреслених у ній проблем. Проте слід зазначити, що не всі аспекти висвітлено однаково повно. Деякою мірою це можна пояснити багатоаспектністю обраної теми, яку автору вдалося розкрити досить глибоко завдяки логічному викладу матеріалу й акцентуванню уваги на її найважливіших аспектах.

Пропонована науковій громадськості монографія сьогодні є чи не єдиною науковою працею з відповідною методологією і масштабами дослідження. У ній зроблено спробу розв'язати важливу науково-прикладну проблему, що має велике значення для вітчизняної фінансової науки і започатковує новий напрям фундаментальних досліджень.

Новаторські наукові видання без полемічних суджень, як правило, не обходяться. Проте головним є те, що автор прагне вивчати маловідомі аспекти проблеми і трактувати їх нетрадиційно. Є сподівання, що вдалий аналіз цієї досі малодослідженої теми приверне до неї увагу наукової спільноти, що, у свою чергу, буде корисним не лише для сучасної фінансової науки і практики, а й для подальших наукових пошуків у цій сфері економічних досліджень.